

SLIKA MEDITERANA U NOVIJEM HRVATSKOM PJESNIŠTVU

Polako me neka volja otoka obuhvaća.
Danijel Dragojević: »Kornjača i drugi predjeli«,
1961, str. 11.

I Savršeni (zatvoreni) pejzaž: oznakovljeni prostor

Sezdesetih godina u hrvatskom pjesništvu je vrlo lako uočiti jednu osobinu koja se provlači tokom čitava desetljeća a da je ranije njezina nazočnost bila uočljiva u drugačijem vidu, ne onako kako je vidimo u vremenu (približno) između 1960—1970. godine¹. Svakako da je teško i neprimjereno odrediti ovakvo strogu vremensku među i da se ovdje podrazumijeva i odmicanje nekoliko godina prije 1960, no mi smo ipak naznačili tu granicu kako bismo unutar nje mogli lakše sagledati ono što nam i jest cilj. Ova »pojava« o kojoj želimo govoriti jest opisivanje krajolika, i to mediteranskog krajolika koji će prerasti u sam »sadržaj« teksta; koji će strogom organizacijom znakova na stanovit način bi-

ti i reprodukcijom viđenog (:vidljivog) svijeta. Ukoliko je u ranijim primjerima slika mediteranskog krajolika izrastala iz pjesnikova osobnog motrenja, ukoliko je ona rezultat osjećanja jednog čvrstog Ja-subjekta koji viđeni prizor rastvara i lomi isključivo svojom voljom i koji u krajoliku prepoznaje sebe da bi, kad god mu se prohtije, sebe izvukao iz krajolika (ostavivši ga u velikoj mjeri nepoznatim), tada i nije moguće tražiti u tim primjerima sliku krajolika. Moguće je, prije svega, nazirati istrošeni (uporabljeni) zavičaj jednog Ja koji se prvenstveno brine za sebe; njemu je »slika« tek okvirom u kojemu će se odvijati njegova briga (»za sebe«).

Danijel Dragojević svojom knjigom *Kornjača i drugi predjeli* (1961) znatno pomiče ovakvo shvaćanje slike (mediteranskog krajolika, a što podrazumijeva i jedno novo tretiranje slike kao takve i mjesta (uloge) subjekta unutar nje (slike). Mediteransko okružje nije više zavičajem subjektive (sve-)volje, ono je mjesto u kojemu subjekt postaje tek *motriocem* sredine; Ja-subjekt postaje u Dragojevića čimbenikom šire jedne stvarnosti, stvarnosti koju ne može volja pjesnikova *Ja* oblikovati po uzoru na sebe, nego, prije svega, mora priznati i autonomnost okoline u kojoj je to Ja smješteno. Tu vidimo i osnovnu razliku između ranijeg i novog, dragojevićevskog poimanja slike krajolika kao subjektiva zavičaja. Razlika je, prije svega, u tome što pjesnik daje i krajoliku slobodu njegove osobne volje, što subjekt ne sabire prostor oko čvrste okosnice isključivo svoje egzistencije, već on (subjekt) postaje zbijen (:zatvoren) unutar krajolika. Krajolik je, prema tome, u tekstu zadobio svojstvo jednog novog subjekta, pa tekst više nije moguće shvaćati kao iskustvo Ja-subjekta, nego i kao iskustvo subjekta krajolika; čovjeku je ukinita njegova sve-volja, njegova sve-moć i on postaje članom organizacije u kojoj (on) nije jedini i neprikosnoveni vladalac. »Polako me neka volja otoka obuhvaća« (spac. Z. M.), kaže Dragojević na jednom mjestu priznajući time i određeni krah, određenu izgublenu bitku čovjeka sa stvarima koje ga okružuju (otok u ovom slučaju),

Do sada smo se zadržavali manje-više na problemu čovjek-krajolik a da nismo isticali da se radi o specifičnom krajoliku — o mediteranskom. Gotovo da i nema u hrvatskom novijem pjesništvu slike krajolika koja se ne bi odnosila na Mediteran. To je činjenica kojom bi se valjalo pozabaviti više, uzročima zašto je to tako, no želja nam je, prije svega, da ovu činjenicu konstatiramo, a nju ćemo razraditi drugom prilikom.

Mogli bismo tek reći da u hrvatskom novijem pjesništvu mjesto Mediterana vidimo na određen način i kao predodžbu o »slici svijeta«. Ova pretpostavka podrazumijeva da sabrati sliku Mediterana znači sabrati viđeno; da se tek motrenjem dobiva prvo iskustvo o slici svijeta i to (viđeno) iskustvo prenosi se (pisanjem) u iskustvo jezika. Zato valja spomenuti ponovno onu razdiobu koju smo na početku naznačili — razdioba subjekta u tekstu: subjekta koji motri (zapisuje i subjekta koji motrioca) zapisivača nuka da to čini. Unutar ova dva ravnopravna čimbenika se i odvija čitav

proces pisanja (:motrenja); istodobno, odvija se i proces njihova trajanja, pa je tako pisanje (motrenje poistovjećeno sa samim trajanjem (trošenjem) bića (»Ja gledam stablo. Gleda me stablo. To tako traje. Kreću se mora« — D. Dragojević).

No, valja naglasiti da je »savršeni pejzaž« bitno zatvoren: da ga omeđuju ili neka stvarna granica (kopno-voda) ili pak doseg vidljivosti. Prostor je u oba slučaja zbijen i pun: konačno, slika mediteranskog okružja u novijem hrvatskom pjesništvu isključuje sam pojam praznine; prazno je nevidljivo, ono ne znači ništa, ono je izvan prostora kojeg oko motri, ono konačno i nije slika, ono je jedno beskrajno Ništa koje je nemoguće motrenjem predočiti. Ovdje bi bilo zanimljivo navesti jedan primjer Zvonimira Mrkonjića koji glasi:

*Oko praznine svijeta
more
sav Vid
pliva iznad svjetla
slijepog u svojoj milosti»
(...)*

Praznina svijeta dobila je svoj ekvivalent u moru koje je sav Vid i koje na jedan viši način postaje »puno«. Mrkonjić sabire svijet na otok da bi sabio njegovu prazninu, da bi je okružio vidljivom granicom. Ovdje je slučaj recipročan Dragojeviću ili, pak, onom Tonka Maroevića u kojih je svijet otoka pun čvrstih (s)tvori, (»...kad brda se svedu na trokute, a more opiše krug...« T. Maroević).

Jedno je potrebno ovdje naglasiti: i Dragojević i Mrkonjić i Maroević vide sliku Mediterana kao zatvoreno polje, bolje i točnije rečeno: zatvoreni prostor, koji je ispunjen stvarima izrazito mediteranskog podneblja; svijet što ga oni nude jest svijet koji istodobno pripada i čovjeku i krajoliku, to je svijet novog viđenja stvari, novog Mediterana, čija je slojevitost uočljiva u prozirnosti znaka. Mediteran u njih postaje talog motrenja, no ni u kojem slučaju to ne znači da ovi pjesnici sabiru goilih, demitologiziranih (»demediteraniziranih«) stvari (znakova; oni ovim stvarima) znakovima grade prostor strogo preciziranih koordinata — meridijana i paralela. Njihov tekst, koji na stanovit način treba shvatiti kao re-organizaciju viđenog (u Dragojevića posebice), postaje prema tome zatvoreni pejzaž ispunjen znakovima: oznakovljeni prostor.

II Slika oko/u riječi

Ako smo rekli da slika koju opisuju Dragojević, Mrkonjić i Maroević postaje do određene mjere sukladna viđenoj slici i da se ona u tekstu razlaže onim redom kojim ju je oko sabiralo, tada valja reći da je u Igora Zidića slučaj drugačiji: u njega je čitav (mediteranski) prizor sabran u vrlo čvrstu gestu, čitati ga je kao metaforu koja isijava ono što je oko nekada vidjelo, ona (metafora) uključuje u sebe i nešto drugo što nije samo slika negdašnjeg motrenja. Slika je u Zidića dovedena do kristalične jasnoće, ali joj je potrebno vrijeme (:čitanja) da bi se razvila oko znakova koji je u pjesmi reprezentiraju. Rekli bismo da je u Zidićeve ekonomija pisanja svela sliku

mediteranskog podneblja na vrlo preciznu formulu čije će joj valencije dati pravu mjeru: označeni će proširivati svoje označitelje a slika će tek tada dobiti onu širinu koju je izvan teksta vidjeti. (Pjesma »S kopna«:

»Tu loši snovi, more tamo
okupan otok, gradili ga često
sadnica pregršt, mašklin, motika
malo bih, daš li, kopao«.

Slučaj Andriane Škunce donekle je sličan Zidićevu, i to kako po ekonomiji označivanja, tako i po preciznosti, oštini gledanja. I u ove pjesnikinje slika koja je u riječi izrasta van i tvori novi prostor svoje protežnosti — prostor *oko* riječi koja je nosi (označuje).

III Tekst: talog razbijene slike

Primjer Tončija Petrasova Marovića u cijelosti je drugačiji od svih ovdje navedenih. Njegovu poemu *More koje leti* (1962) moguće je shvatiti kao sabirište krhotina netom razbijene slike. Ovaj pjesnik, služeći se neodadaističkim postupcima pisanja (:kolažiranja) gradi izuzetno čvrsto tkivo znakova, znakova koji odolijevaju svoj erupciji značenja unutar okvira teksta. Petrasov Marović nastoji razbijenu cjelinu mediteranskog prostora ponovno sabiti, ponovno učiniti cjelinom. Citajući poemu *More koje leti* pred nama iskrsavaju potpuno raznorodna značenja postavljena jedna do drugih; riječi se naoko međusobno odjeljuju, unutar njihova niza vrlo često nema logičkog poretka. Čitav tekst postao je disperzno polje znakova, ali i kao takav on se drži slikovnosti, i to čisto mediteranske.

Kada smo rekli da je u Dragojevića došlo do razdiobe subjekta, do korelacije Ja-subjekta i subjekta-krajolika, tada smo naglasili da je upravo ovaj moment važan za novije hrvatsko pjesništvo stoga što je njime iskazan i jedan drugačiji tretman Čovjeka, njegove nazočnosti u tekstu. I naglasili smo da je knjigom *Kornjača i drugi predjeli* na stanovit način dokinuta svevlast Čovjeka, da je tu izrečen ishod bitke Čovjek-stvari, da subjekt dijeli volju sa stvarima, a stvari (volju) s njim. Na taj je način došlo do ravnovesja između njih, svijet je podijeljen ravnopravno na dva dijela koja se međusobno prožimaju — poštujući autonomnost drugoga. U pjesništvu T. P. Marovića ovoj razdiobi mjesta i (kao razdiobi moći (:volje) nije izrečen konačan sud: mi pratimo dramatičan tok bitke subjekta sa stvarima, krhotine negdašnje slike (mediteranskog) krajolika čvrste su toliko da se mogu opirati čovjekovoj namjeri da ih slaže; organizira; klasificira; imenuje (...).

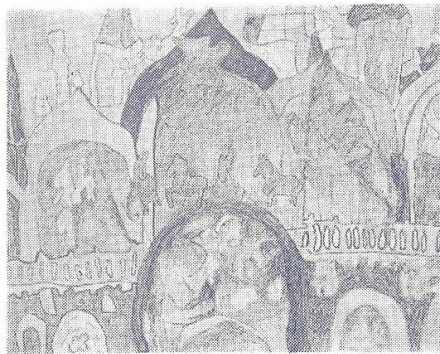
Pisanjem se ne sugerira nikome da učini to i tako, pisanje se odvija i ništa više; ono tek sabire (taloži) ostatke ovog sukoba, ono (sabirući) i sebe potvrđuje.

U novijem hrvatskom pjesništvu, prema tome, slika Mediterana na taj način postaje poprište jedne sveobuhvatne bitke: bitke čovjeka i stvari. Ima li sretnije izabranog mjesta?

1) U ovom tekstu služili smo se isključivo onim primjerima iz novijeg hrvatskog pjesništva gdje je bilo moguće uočiti određenu tendenciju prema reorganizaciji slike Mediterana (mediteranskog krajolika) u pjesnički tekst. To je, prema tome, samo jedan vid prihvaćanja Mediterana u hrvatskom (novijem) pjesništvu, što ne znači da se i u nekih drugih, ovdje nespominjanih pjesnika ne mogu uočiti mediteranski tragovi (primjerice: M. Ganza, A. Stamać, D. Horvatić, N. Petrak, J. Fiamengo, L. Paljetak, Lj. Miška, I. Rogić Nehajev, N. Petrić, M. Stojević...), no nas je zanimala ovdje jedino uloga slike (krajolika), pa smo se jedino iz tih razloga i poslužili navedenim primjerima.

tomislav marijan bilosnić

UMNOŽI LJUBAV

***

Velika travo, istočno sunce,
pošalji mi snagu ovdje, na asfalt, da uzmognem
rukama svojim držati djecu.
S jedne strane dolaziš Ti sa svježom vodom,
s druge strane ja s tek proklijalim biljem.
Djeca zriju u olujnom polju.

***

Prolaznici na ulici
naviru kao vatra.
Ali, u najnaivnijim pojavama
iskrsavaju ludaci i sve to ruše,
pa se vrijeme stropoštava
s plaveti u bjelilo.
To me zaustavilo.

***

Ljudi koji jedu ribe.
Tuga kad se u nas useli,
kao velika ptica, samo je osušeno drvo.
Sreća, stablo velikog ploda jagode.
On ljubi mnogo žena, njegovo je čelo sjajno

i ubrzo će čuti odlučan zov
s druge obale.

***

Kad se noć-srce strpljivo stegne
ti se pojavi svečano
sidi u vrt
i usni.
Tad ću te tajnim dodirrom vratiti
na površinu.

***

A mene zato ništa više nema.
Dobro je da tako jednostavno mi zanavijek
ostajemo.
Umnoži svoju ljubav i onda je podijeli.
Bez straha kome će pripasti.
Svatko od nas
nosi svoju svjetlost koju tama čvrstom čini.
Iz tebe dobrota dolazi kao preobražaj mrvice
u svemir.

***

Oni na koncu vide gdje je krhko
i spuštaju se niže, a ja putovanje svako
završavam
u daljnjem nejasnom usponu.
Raspoznaje se tako: kad se dvije duše
jedna prema drugoj uprave, jedna od njih
drugu
izokreće.

***

Veliki klas je mlad i zreo,
mi ga unosimo u kuću
da bismo mogli živjeti,
i duša nam postaje plava.

***

Bio je to grom: beskonačna, stoljetna
toplina.
Tekla je tajanstvena voda,
zanavijek nestade u visinama.
Osta samo pukotina za gmaza,
trenutak u kome se ništa ne da postići.

***

Rastu mi kandže dok se oblačim
u svijetle halje.
U žitnicama praznim,
događaju se ljubavi jednostavne
i nesumnjivo javne,
a zatim potrebno je još uvjeriti djevojčice
kako ću završiti u raj
kao u lijepo namještenoj sobi.

***

Kuda lijepa žena s novorođenčecom?
Zbog njega oko tvog ognjišta spokoj vlada
i vatra se uvijek održava.
Ali on štita nema, ni mača s kojim će
prinuditi
vrata da se otvore.